

Norske dammer – i hvilken grad er de sannsynlige terror- og sabotasjemål?

Første utgave, desember 1997,

Revidert utgave, april 2003

En utredning av

Tore Bjørge,

Dr., seniorforsker ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI)

etter oppdrag fra

EBL Kompetanse (tidl. EnFO)

Forord

Den første utgaven av denne utredningen ble utført etter oppdrag fra Energiforsyningens Fellesorganisasjon (EnFO) i desember 1997 i forbindelse med forarbeidene til Sårbarhetsutvalget. Den opprinnelige rapporten var konfidensiell, men i samråd med EnFO ble studien offentliggjort som et foredrag på Sårbarhetsutvalgets seminar 9. oktober 1999. Hovedkonklusjonen var den gang at selv om det har eksistert aktivistmiljøer i Norge (blant både radikale miljøvernere og sameaktivister) som har vært villige til å utføre sabotasjeaksjoner for å hindre etablering av dammer, var det svært lite sannsynlig at det fantes noen som kunne tenkes å ville sprengte allerede etablerte og fylte dammer. Heller ikke internasjonalt synes dette å ha vært noe som

terrorgrupper har vist interesse for. Derimot har det skjedd noen få ganger at dammer har blitt sprengt i forbindelse med krig.

Undertegnede ble høsten 2002 av EBL Kompetanse (EnFOs etterfølger) anmodet om å foreta en gjennomgang av den opprinnelige rapporten for å vurdere om det har skjedd endringer i trusselbildet i løpet av disse fem årene som kan tenkes å lede til andre konklusjoner. Ikke minst på bakgrunn av 11. september og Al-Qaida-nettverkets demonstrerte vilje til å iverksette masseødeleggelse og massedød er det naturlig å stille spørsmålet om noen av forutsetningene for den opprinnelige analysen kan ha endret seg på en grunnleggende måte.

Verken rammene for den opprinnelige utredningen eller oppdateringen gav muligheter for å gjøre ny forskning. Den opprinnelige utredningen ble derfor basert på egne tidligere arbeider om terrorisme og sabotasje, og spesielt et par studier fra slutten av 1980- og begynnelsen av 1990-tallet om terrorisme mot skipsfart og oljevirk-somhet, og en gjennomgang av tilfeller av politisk vold og terrorisme i Norge.¹ Det ble også gjort bruk av en påbegynt studie om miljøbevegelsens forhold til sabotasje som aksjonsform, som pga. manglende forskningsmidler aldri ble fullført. Men utredningen om sabotasje mot vasskraftanlegg gav iallfall anledning til å bruke noe av dette materialet. Innfallsvinkelen er å analysere rasjonaliteten til de aktivistene som måtte vurdere å utføre terror- og sabotasjeaksjoner i en politisk sammenheng, og å se på mønstrene i utførte aksjoner og kjente aksjonsplaner. I den sammenheng ble det også gjort intervjuer med aktivister i flere miljøer hvor sabotasjeaksjoner ble diskutert som en mulig aksjonsform. Undertegnede har verken hatt anledning eller teknisk kompetanse til å vurdere sårbarheten til ulike installasjoner og infrastruktur overfor sabotasjeanslag, eller hvilke konsekvenser slik sabotasje eventuelt kan få.

Oppdateringen baserer seg dels på en del forskning som er gjort av kolleger ved Forsvarets Forskningsinstitutt om samfunnsårbarhet og terrorisme mot infrastruktur (BAS og TERRA-prosjektene), dels på ny generell kunnskap om Al-Qaida og annen moderne terrorisme, og dels gjennom å innhente en del mer spesifikk informasjon fra ledende norske og utenlandske eksperter på feltet.

¹ Tore Bjørge: *Maritim terrorisme – en trussel mot norsk skipsfart og oljevirk-somhet?* Oslo: NUPI-rapport nr. 146, 1990; T. Bjørge og D. Heradstveit: *Politisk vold og terrorisme i Norge*. NUPI Arbeidsnotat nr 5, 1988.

De viktigste endringene som er gjort gjennom oppdateringen av rapporten, er for det første en mer systematisk diskusjon av begrepene ”sårbarhet”, ”risiko” og ”trussel”, og om et sårbarhetsperspektiv versus et trusselperspektiv på damsikkerhet (s. 3-6). Videre er det skrevet et lengre avsnitt om nye trender i internasjonal terrorisme, med fokus på Al-Qaida og terrorisme med sikte på masseødeleggelse, og sabotasje mot kraftverk utført av Maoistgeriljaen i Nepal (s. 24-28). Det er også gjort noen mindre endringer i konklusjonen. Hovedkonklusjonene fra den opprinnelige utredningen står imidlertid fortsatt ved lag.

Mandatet for den opprinnelige utredningen

I beskrivelsen av deloppgaven innen “Delprosjekt 3 – Risikoanalyser” innenfor EnFO-prosjekt “Forskriftsgrunnlag” vedlagt brev fra EnFO av 28.11.97 blir jeg bedt om å utrede følgende spørsmål:

- Klargjøre forskjellen mellom terror- og sabotasjehandling.
- Kort beskrive terror- og sabotasjehandling i Norge de siste 20-30 årene.
- Mer inngående beskrivelse av de tilfeller der kraftanlegg/dammer har vært involvert, inkl. planer.
- Drøfte hvorvidt sprengning av dammer er aktuelt mål for grupperinger/enkeltpersoner som ønsker å utøve terror- eller sabotasjehandling i Norge i dag.
- Hvem kan potensielt tenkes å utføre slike handlinger?
- Hva kan de oppnå med slike handlinger, hva slags strategisk tenkning ligger bak?
- Har de evne til å gjennomføre sprengning av store damkonstruksjoner?
- Drøfte mulige fremtidsscenarier for Norge der terror- og sabotasjeaksjoner mot dammer vil være mer sannsynlig enn i dag.

Oppdraget for oppdateringen var å vurdere om utviklingen innen terrorisme internasjonalt og i forhold til Norge gir grunnlag for å trekke andre konklusjoner enn det som ble gjort i den opprinnelige rapporten.

Sårbarhet, risiko og trussel

Det er i utgangspunktet to mulige – men helt ulike – innfallsvinkler når man skal vurdere risikoen for terrorisme eller sabotasje mot vannkraftdammer eller tilsvarende installasjoner: Man kan enten ta utgangspunkt i et *sårbarhetsperspektiv*, og fokusere på hva som kan gå galt ved å identifisere sårbarheten, dvs. hvor lett eller vanskelig det er å forårsake skade, og hvor store konsekvenser det kan få om det skjer. Den andre innfallsvinkelen er et *trusselperspektiv* hvor man spør og analyserer om det finnes noen terroristiske eller andre aktører som kan ha noen interesse av å forårsake nettopp denne typen ødeleggelse, og hvorvidt de eventuelt har kapasitet til å gjennomføre slike aksjoner. En sårbarhetsanalyse kan gi ganske sikre svar på hva som kan gå galt, men det sier ingen ting om hvorvidt det faktisk foreligger en reell trussel, og om det finnes noen som har noen interesse av å utnytte denne sårbarheten. En trusselanalyse vil på sin side nødvendigvis være preget av betydelig usikkerhet, ettersom den baserer seg på vurderinger om motiver og rasjonaliteter hos grupper som opererer hemmelig, og om sannsynlighet for at de vil handle på bestemte måter. Men en nøktern trusselanalyse vil likevel kunne være et viktig korrektiv og en nødvendig utfylling til et ensidig sårbarhetsperspektiv på hva som kan skje.

Terrorisme og sabotasje er ikke tilfeldige hendelser, men bevisste handlinger. Sårbarhetsutvalgets rapport (NOU 2000:24, s. 21) hadde imidlertid en lite fruktbar diskusjon om sammenhengene mellom begrepene sårbarhet, trussel og enkelte andre hovedbegreper som lå til grunn for Sårbarhetsutvalgets analyse. Særlig ble det nokså forvirrende når det ble hevdet at ”vilje og sannsynlighet for at hendelsen vil skje tillegges ikke vekt i trusselbegrepet.” Begrepene ble definert på en langt mer klargjørende måte i ”Innstilling fra forsvarskomiteen og justiskomiteen om samfunnssikkerhet – Veien til et mindre sårbart samfunn” (Inst.S.nr. 9 (2002–2003), kap. 5):

Begrepet *risiko* benyttes til å karakterisere hvor alvorlig en gitt type utfordring mot vår sikkerhet anses å være. Risiko er et produkt av to faktorer: Sannsynligheten for at en sikkerhetsutfordring inntreffer og konsekvensene det vil få dersom den inntreffer. (...)

Trussel brukes i meldingen om produktet av kapasitet og intensjon i en situasjon hvor en kjent statlig eller ikke statlig aktør antas å ha kapasitet og intensjon til å gjennomføre en handling som kan medføre omfattende skader på liv, helse, miljø og materielle verdier. (...)

Sårbarhet betegner en begrenset evne til å tåle påkjenninger eller påvirkninger som kan resultere i betydelige negative avvik fra normal funksjon for det system som

den sårbare komponent inngår i. Graden av sårbarhet beskriver hvor lett det er å påføre slik skade. (...)

Sårbarhet i vår sammenheng handler altså om hvor robuste vannkraftdammer er når det gjelder å motstå uønskede hendelser som et dambrudd. Det ligger utenfor denne utredningens mandat (og denne forskers kompetanseområde) å foreta en vurdering av hvor sårbare norske damanlegg er. Det fremgår av Sårbarhetsutvalgets utredning (NOU 2000:24, s. 59) at fra tidlig på 1950-tallet ble dammer med store bruddkonsekvenser sikret mot påregnelige våpenvirkninger i krig. Likevel er det klart at mens steinfyllingsdammer er meget robuste konstruksjoner, er lette betongdammer betydelig mer sårbare. Kompetente sabotører vil ved hjelp av en viss mengde høyeksplosivt sprengstoff plassert på riktig sted kunne forårsake dambrudd med katastrofale konsekvenser.

Dersom man tar utgangspunkt i samfunnets sårbarhet, finner man raskt at det eksisterer en stor mengde slike sårbarheter i det norske samfunnet, med et svært potensial for alvorlige konsekvenser. Spørsmålet er i hvilken grad det finnes aktører som kan tenkes å utnytte disse sårbarhetene. Trussel er som nevnt produktet av intensjon og kapasitet. Dersom enten intensjonen eller kapasiteten er null, vil også trusselen være null. Begge disse faktorene er imidlertid sammensatt av en rekke delelementer.

Intensjon innebærer for det første at aktøren (et individ, en gruppe eller organisasjon) har noen bestemte langsiktige eller kortsiktige målsetninger. De langsiktige målsetningene er gjerne basert på ideologiske verdier og politiske ambisjoner, eller det kan være ren egennytte som maktbegjær eller ønsket om å berike seg selv økonomisk. Dette kan nedfelle seg i ulike typer handlingsstrategier, for eksempel å bruke terrorisme eller sabotasje som strategi for kommunikasjon, krisemaksimering, utpressing eller funksjonell ødeleggelse (diskuteres i mer detalj nedenfor). De kortsiktige målsetningene nedfeller seg i taktiske operasjonaliseringer i form av konkrete handlinger som kan gjennomføres for å realisere de langsiktige målene og strategiene. Dette kan blant annet innebære at aktøren utvikler intensjoner om å gjennomføre bestemte typer aksjoner mot bestemte mål – for eksempel å forårsake et dambrudd.

Men intensjonsbegrepet inneholder også et element av vilje til å gjennomføre bestemte handlinger av mer eller mindre ekstrem karakter. De aller fleste terrorgrupper opererer under bestemte selvpålagte begrensninger som gjør at de avholder seg fra å begå en rekke typer aksjoner som de kunne ha kapasitet til å gjennomføre dersom de hadde villet det. Både nasjonale/etniske frigjøringsbevegelser (f.eks. PLO) og sosial-revolusjonære grupper (som tyske Røde Armé-Fraksjon og Maoistgeriljaen i Nepal) eller enkeltsaksgrupper (som radikale miljøaktivister) har målsetninger om å vinne oppslutning om sin sak både fra sine egne og fra en ytre opinion. Dermed må de unngå så ekstreme aksjoner at de støter bort de man ønsker å vinne eller beholde støtte fra. Dette har gjort at de aller fleste terrorister bare utfører voldsaksjoner av begrenset omfang, og unngår å forårsake massedød. Som terroreksperter Brian Jenkins uttrykte det: "Terrorists want a lot of people watching and a lot of people listening, not a lot of people dead." Derimot synes det som en del religiøse ekstremistgrupper (f.eks. japanske Aum Shinrikyo og Al-Qaida) har få selvpålagte begrensninger når det gjelder å forårsake massedød. De søker ikke å overbevise fienden, men å ødelegge "Guds fiender". Disse gruppene har demonstrert vilje til å drepe hundretusenvise av mennesker (selv om de ennå ikke har lyktes i dette), og har forsøkt å skaffe seg og til dels ta i bruk masseødeleggelsesvåpen (både kjemiske, biologiske og kjernefysiske).

Kapasitet er også et sammensatt begrep som viser til aktørens generelle og spesifikke evner til å gjennomføre bestemte typer handlinger. Det kan dreie seg om organisatorisk kompetanse, antall og sammensetning av personer med ulike typer kunnskap og ferdigheter, treningsfasiliteter, utstyr, etterretning og planlegging, evne til å kunne operere i hemmelighet, transport av personer og våpen, og liknende. En gruppes kapasitet vil både variere over tid (hvis nøkkelpersoner rekrutteres eller arresteres), mellom ulike aksjonsformer (en gruppe kan være sterke på bilbomber og skytevåpen, men svake på bruk av kjemiske og biologiske våpen), og når det gjelder ulike typer mål (dyktige på luftfart, men svake på teknisk infrastruktur). Kapasitet har også direkte sammenheng med målenes sårbarhet: Det kreves betydelig høyere kapasitet for å ødelegge et robust eller godt beskyttet mål (f.eks. en steinfyllingsdam eller en statsleder) enn et sårbart eller lite beskyttet mål (som en lett betongdam eller vilkårlige sivilpersoner). Dette medfører at terrorister tenderer til å velge "myke" fremfor "harde" mål. Men det at en del terrorgrupper i senere tid har rekruttert

medlemmer som er villige til å ofre sitt eget liv i selvmordaksjoner, øker dramatisk gruppenes kapasitet til å gjennomføre effektive aksjoner også mot ”harde” mål som er langt utenfor kapasiteten til tradisjonelle terrorgrupper – for eksempel mot Pentagon og amerikanske krigsskip.

Noen hovedtrekk ved terrorisme og sabotasje som strategi²

Terrorisme kan defineres som systematisk bruk av vold og ødeleggelse – eller trusler om dette – med sikte på å skape en tilstand av frykt, få oppmerksomhet om en sak, presse noen til å gi etter for visse krav, og å oppnå en virkning også på andre enn det direkte offeret eller målet for voldshandlingen. *Internasjonal terrorisme* er terrorisme der borgere eller territorium til flere stater er innblandet.

Det som skiller terrorisme fra andre former for vold, er den planlagte bruken av tvang og skremsler. Terrorist er en som prøver å skremme folk til å gjøre det vedkommende ønsker. For den politisk motiverte terroristen er siktemålet å skape et klima av frykt blant en videre målgruppe enn de umiddelbare ofrene for voldshandlingen.

Sabotasje er bevisst ødeleggelse av gjenstander eller tekniske installasjoner, hvor hensikten med handlingen er å skade eieren eller en videre målgruppe økonomisk, politisk eller militært ved å sette den aktuelle installasjonen ut av funksjon.

Prinsipielt er det et klart skille mellom terrorisme og sabotasje. Mens terrorisme primært har en psykologisk effekt ved å skape frykt gjennom å utsette mennesker for (trussel om) død og skade, har sabotasje primært en funksjonell effekt ved å sette en materiell gjenstand eller installasjon ut av funksjon. I praksis er imidlertid ikke dette skillet like klart. Aksjoner som i hovedsak forårsaker materielle ødeleggelser, har ofte også potensial til å skade mennesker. Ofte synes det som om sabotasjeaksjoner er bevisst skjødesløse ved å ta lite hensyn til risikoen for at noen kan komme til skade. Når sabotasjeaksjoner setter mennesker i livsfare, eller i det minste har potensial til å gjøre det, fungerer handlingen som terror – den skaper frykt. Sprengning av en stor

² For en mer omfattende diskusjon om terrorisme og sabotasje som strategi, se Tore Bjørge og Daniel Heradstveit, *Politisk terrorisme* (Oslo: TANO, 1993). Se også T. Bjørge, *Maritim terrorisme: En trussel mot norsk skipsfart og oljevirkosomhet?* NUPI-rapport nr. 146, juni 1990, og T. Bjørge, “Terrortrusselen i forbindelse med Golfkrigen”, i *Internasjonal politikk* nr. 3, 1992.

dam vil ikke bare sette installasjonen ut av funksjon, men vil som regel også sette menneskeliv i stor fare, og dermed fungere både som sabotasje og som terrorisme.

Det er et typisk trekk ved terror- og sabotasjeaksjoner at voldshandlingene har flere typer effekter samtidig. Det kan være nyttig å skille mellom disse ulike effektene ved å beskrive dem som forskjellige typer strategier. Dersom vi ser på slike voldelige aksjonsformer som middel til å realisere bestemte politiske målsetninger, kan vi skille ut fem hovedstrategier som disse aksjonene kan inngå i: Funksjonell ødeleggelse, kommunikasjon, krisemaksimering, utpressing, og diskreditering. Men det er viktig å forstå at disse strategiene ikke er gjensidig utelukkende kategorier, men tvert imot ofte ulike aspekter av samme handling, hvor det nettopp er kombinasjonen av flere ulike deeffekter som kan gi en kraftig totaleffekt.

Funksjonell ødeleggelse er den sentrale dimensjonen ved både “klassiske” attentat og sabotasjeaksjoner. Attentat skiller seg fra terrordrap ved at hovedformålet er å eliminere en bestemt person, f.eks. en tyrann eller en politisk leder,³ mens terrordrap primært har som formål å oppnå en effekt på andre enn de direkte ofrene. En sabotasjeaksjon mot et damanlegg kan ha til hensikt å lamme et samfunn ved å stanse elektrisitetsforsyningen, eller indirekte ved at en flodbølge ødelegger fabrikker og infrastruktur.⁴

Kommunikasjon. Publisitet er et viktig aspekt ved de fleste terroraksjoner og mange sabotasjeaksjoner. Politiske utgrupper benytter ofte spektakulær vold for å oppnå maksimal omtale i massemedia. Voldelige virkemidler blir på denne måten brukt for å vekke interesse for en politisk sak, for på den måten å få den opp på den politiske dagsordenen. Dersom voldshandlingene blir slått stort opp, kan selv mindre aksjoner få virkninger langt ut over det handlingen tilsier. Å bruke vold for å få oppmerksomhet er relativt enkelt, om en bare er villig til å ta i bruk tilstrekkelig sterke

³ Jfr. attentatet på statsminister Rabin, som var den eneste arbeiderpartipolitiker i Israel med tilstrekkelig autoritet og troverdighet til å kunne gjennomføre fredsprosessen. Attentatet synes å ha oppnådd hensikten med å torpedere Osloavtalen.

⁴ Alliert bombing av flere dammer i Ruhr-dalen i mai 1943 oppnådde i stor grad hensikten med å ødelegge viktige deler av Nazi-Tysklands krigsindustri, bruer og annen infrastruktur. Men samtidig omkom minst 1.300 (hovedsakelig sivile) tyskere og et ukjent antall slavearbeidere, mens 120.000 ble husløse. Se Arthur H. Westing, “Environmental Hazards of War in an Industrializing World”, og Margareta Bergström, “The Release in War of Dangerous Forces from Hydrological Facilities”, begge i Arthur H. Westing, *Environmental Hazards of War: Releasing Dangerous Forces in an Industrialized World* (London: Sage, 1990), s. 6, 40-41.

virkemidler. Langt vanskeligere er det å bruke vold for å formidle et politiske budskap, og ikke minst å få de ulike mottakergruppene til å tolke budskapet på den måten terroristene ønsker. For å få til dette, må det etableres en eller annen sammenheng mellom målet for voldshandlingen og den saken terroristene kjemper for eller mot. Jo mer vilkårlig målet er valgt, dess større oppmerksomhet kan det vekke, men dess vanskeligere er det å etablere en slik meningssammenheng. Terrorister velger med andre ord sine mål på grunnlag av det kommunikasjonspotensialet målet eller offeret har. Terrorisme er i denne sammenheng først og fremst en ”budskapsgenerator”.

Krisemaksimering. For å få innfridd politiske krav, kan det være nødvendig å få fienden til å handle på bestemte måter. Det makter ikke terroristene ved hjelp av egne begrensede maktmidler. De er derfor avhengige av at myndighetene – som ofte er det politiske målet for terroren – handler på en slik måte at de svekker seg selv. I denne sammenhengen er krisemaksimering en viktig strategi. Det sentrale siktemålet er gjerne å destabilisere regimet. Terroristene provoserer myndighetene til å overreagere, eller de gjør myndighetene handlingslammet og ute av stand til å sikre borgerne mot vilkårlig vold. På denne måten håper terroristene gjerne å skape en revolusjonær situasjon. Alternativt forsøker de å skape så mye frykt og panikk blant befolkning og/eller myndigheter at de handler i mot sine egne interesser, eller i det minste slik terroristene ønsker.

Utpressing. Mange definisjoner av terrorisme legger vekt på at terrorisme er en form for utpressing. Det er særlig kidnappinger og flykapringer som inngår i utpressingsstrategier, men det er heller ikke uvanlig med trusler om bomber eller andre former for sabotasje og ødeleggelse. Utpressingen har gjerne form av et ultimatum: “Hvis ikke..., så...” Vanligvis blir det truet med bestemte voldshandlinger, for eksempel å drepe ett eller flere offer dersom fienden eller myndighetene ikke oppfyller bestemte krav eller betingelser – det være seg frigivelse av fengslede medlemmer av gruppen eller mer politiske krav. Hvis virkemidlene er sterke nok, eller trusselen fremstår som realistisk uten at det er mulig å forhindre en eventuell gjennomføring, kan det være nesten umulig for myndighetene å motstå slik utpressing. Ofte blir truslen fulgt opp med demonstrasjoner av voldsbruk for å understreke alvorret. I konkrete terroraksjoner blir utpressing som regel gjerne koblet sammen med andre strategier for krisemaksimering, diskreditering og kommunikasjon.

Diskreditering. Mange terroraksjoner har som ett av sine siktemål å diskreditere fienden eller rivaliserende fraksjoner innen egen bevegelse ved å sørge for at de må bære det politiske ansvaret for, eller konsekvensene av, aksjonen. Dette kan ofte sees på som terrorisme under falskt flagg, eller “svart flagg”-operasjoner, som det kalles i etterretningsspråket. Det finnes mange eksempler på at gjerningsmennene gjennom kommunikéer eller på annen måte gir inntrykk av at det er deres politiske rivaler eller fiender som står bak de blodige aksjonene. En annen variant er infiltrasjon og provokasjoner, der agenter fra politi eller etterretningsorganisasjoner infiltrerer en ekstremistgruppe og gjør det de kan for å sørge for at gruppen utfører terroraksjoner eller andre ulovlige handlinger. Slike “falske” aksjoner kan også ha som siktemål å gjøre den aktuelle gruppen upopulær i opinionen ved å få den stemplet som terroristisk. Samtidig er det vanlig at ledere for den bevegelsen som reelt har ansvaret for en voldsaksjon, forsøker å fri seg fra ansvaret ved å hevde at det egentlig var en “svart flagg”-aksjon utført av deres motstandere for å diskreditere dem.

Et tilbakeblikk på terrorisme og politiske motivert sabotasje i Norge

Etterkrigstidens Norge har vært forskånet for de mest alvorlige formene for terrorisme. Grupperinger som har gjort systematisk og omfattende bruk av terrorisme og sabotasje, har ikke slått rot i vårt samfunn, slik en har opplevd i flere andre europeiske land. Norge som land har heller ikke fremstått som noen erklært fiende for internasjonale terrorgrupper. Likevel har det vært en rekke enkelttilfeller av terrorisme og sabotasje. Det fremkommer også noen mønstre som kan si noe om hvilke samfunnsområder som er mest utsatt, og hvilke konflikttema som med størst sannsynlighet kan gi opphav til denne typen aksjonsformer. Nedenfor følger en kort oversikt over internasjonal og lokal terrorisme og sabotasje med tilknytning til Norge, først generelt, og senere med hovedfokus på aksjoner rettet mot energisektoren.⁵ Dette er basert på åpent og ugradert materiale, og egne intervjuer med aktivister.

Terrorisme og sabotasje i Norge – noen hovedtrekk

⁵ De fleste aksjoner og hovedtrender fra før 1988 er omtalt og diskutert i mer detalj i T. Bjørge, “Politisk vold og terrorisme: Relevans for Norge”, i Bjørge og Heradstveit, *Politisk vold og terrorisme* (Oslo: NUPI-arbeidsnotat nr. 5, 1988). Her finnes også omtale av en rekke andre tilfeller.

I løpet av 1990-tallet har Norge kommet sterkere i berøring med internasjonal terrorisme enn tidligere, delvis trolig på grunn av at Norge har blitt mer synlig i det internasjonale samfunnet.⁶ De mest alvorlige tilfellene gjaldt tre flykapringer til Gardermoen,⁷ bankranerne som tok gisler i Vestfold i 1994, og attentatet i 1993 mot forlagsdirektør William Nygaard, som utgav Rushdies omstridte *Satanske Vers*. Dyrevernaktivister med tilknytning til organisasjonene Sea Shepherd har i løpet av 1990-tallet gjennomført en rekke sabotasjeaksjoner mot norske hvalfangstbåter, og i noen tilfeller lyktes med å senke båter. Tidligere var Mossad-drapet på Lillehammer i 1973 den mest alvorlige gjennomførte aksjonen her i landet med tilknytning til internasjonal terrorisme. Det har også vært flere tilfeller av avslørte og avbrutte terrorplaner som involverer utenlandske terrorister mot mål i Norge. I 1979 gjorde libyske agenter med norske medhjelpere forberedelser til å sprengte bilbomber utenfor Israels og Egypts ambassader i kjølvannet av Camp David-avtalen. Under oljekrisen i 1973 slo politiet alarm fordi de hadde sterke indikasjoner på at arabiske terrorister var på vei til å gjennomføre en sabotasjeaksjon mot oljeraffineriet på Slagen. Begge disse aksjonene kunne ha fått store konsekvenser dersom de hadde blitt gjennomført.

En studie av trusselbildet for norsk og internasjonal skipsfart og oljevirkosomhet⁸ konkluderer – på bakgrunn av en historisk og statistisk gjennomgang av hendelser – med at maritime mål ikke har vært spesielt utsatt for terror og sabotasje.

Cruisenæringen har vist seg å være sårbar overfor utpressing, særlig med trusler om bomber, brannstiftelse og kapring. I de aller fleste kjente tilfeller er det imidlertid økonomisk motiverte utpressere som har stått bak slike trusler. Når det gjelder oljevirkosomheten, har scenariet med kapring av oljeplattformer stått sentralt i norsk antiterrorpolitikk. Studien foretar en avveining mellom aktuelle terroristers mulige intensjoner og deres kapasiteter til å gjennomføre en slik type aksjon, og konkluderer med at kapring av oljeplattformer er en svært lite sannsynlig aksjonsform (det finnes knapt noe eksempel på slike aksjoner noe sted i verden). Derimot fremstår

⁶ Dette gjelder spesielt Norges rolle i fredsprosessen i Midtøsten, og norsk deltakelse i militære operasjoner i utlandet, særlig i Kuwait (1990-91) og Kosovo (1999).

⁷ De tre flykapringene ble utført av henholdsvis tre iranere på flukt i 1993, en bosnisk flyktning som ville ha fokus på situasjonen i hans hjemland i 1994, og en tilsynelatende forvirret palestiner i 1996.

rørledninger og landbaserte installasjoner som langt mer aktuelle mål for sabotasje- og terroraksjoner. Studien anbefaler at man i større grad retter sikkerhetstiltakene mot denne typen trusler.⁹

Det er ikke kjent at utenlandske terrororganisasjoner har vist særlig interesse for norske vannkraftanlegg, med unntak av noen mulige koblinger i forbindelse med Alta-konflikten og den såkalte Achilles-planen (omtalt mer utførlig nedenfor). Derimot er det grunn til å tro at kraftforsyningen var sentrale strategiske mål for eventuelle militære invasjonsstyrker under den kalde krigen. De sovjetiske Spetsnaz-styrkene hadde blant sine oppgaver å ødelegge fiendens infrastruktur og kommandostruktur i forkant av en eventuell invasjon. Utviklingen i Russland etter kommunismens sammenbrudd har gjort denne trusselen svært lite uaktuell, iallfall i overskuelig fremtid.

Når det gjelder terrorisme og sabotasje utført av norske aktivister, er det først og fremst verd å merke seg at en aldri fikk utviklet noen norsk venstreterrorismen. Militante venstregrupper har primært gjort bruk av vold i forbindelse med demonstrasjoner og overfall på meningsmotstandere på den ytre høyresiden, mens sprengladninger, brannstiftelser og skytevåpen stort sett har ligget utenfor deres faktiske repertoar.¹⁰ Derimot har slike terroristiske metoder i betydelig grad vært benyttet av høyreekstreme, rasistiske og nynazistiske aktivister og grupper i Norge. Målene for denne volden har nesten utelukkende vært meningsmotstandere og innvandrere/fargede, eller bygninger og eiendom som kan settes i forbindelse med disse "fiendene".¹¹ Mellom 1992 og 1996 har det vært 44 påsatte kirkebranner (eller forsøk) i Norge, de fleste utført av personer med tilknytning til det såkalte Satanistmiljøet. De siste årene har også militante dyrevernerne i langt større grad enn

⁸ T. Bjørge, *Maritim terrorisme: En trussel mot norsk skipsfart og oljevirkosomhet?* NUPI-rapport nr. 146, juni 1990, revidert engelsk utgave 1991).

⁹ Al-Qaidas selvmordaksjoner i senere tid, hvor småbåter fylt med sprengstoff kjøres mot store skip, peker imidlertid mot muligheten for at denne typen aksjoner også kunne tenkes gjennomført mot offshore oljeplattformer. Av politiske grunner er imidlertid britiske installasjoner trolig betydelig mer utsatt enn norske for denne typen aksjoner.

¹⁰ Det har vært personer og miljøer på den norske venstresiden som har mer enn flørtet med tanken om terrorisme, men nesten aldri satt noe av det ut i praksis. Det viktigste unntaket er den såkalte Gule-saken. Jfr. også den følgende diskusjonen om miljøbevegelsens forhold til sabotasje.

¹¹ Jfr. T. Bjørge, *Racist and Right-Wing Violence in Scandinavia: Patterns, Perpetrators, and Responses* (Oslo: Tano Aschehoug, 1997, doktoravhandling).

tidligere tatt i bruk sabotasje som virkemiddel. I tillegg til hvalfangstnæringen har pelsbransjen og slakterinæringen vært utsatt for aksjoner fra “Dyrenes Frigjøringsfront” og liknende grupper, mest ytterliggående så langt med brannstiftelsen mot et slakteri i Bergen i 1997. I Sverige har det vært langt flere aksjoner av denne typen.

De norske aktivistmiljøene som først og fremst har vist interesse for sabotasjeaksjoner mot vasskraft- og energianlegg, er noen marginale deler av miljøbevegelsen og av samebevegelsen.

Sabotasje mot vannkraftutbygging og kraftforsyning – tilbakeblikk på planer og aksjoner¹²

Natur- og miljøvernaktivistene i Norge har i høy grad vært aksjonistiske, og har i enkelte tilfeller benyttet sivil ulydighet og ulovlige blokader som virkemiddel. Miljøorganisasjonene har imidlertid hatt en klar ikke-voldelig linje i sine aksjoner, og har gått sterkt imot sabotasje og andre former for politisk vold i kampen for å redde naturmiljøet. Dette gjaldt også Folkeaksjonen mot Alta-utbyggingen og Sameaksjonen. Noen ganske få tilfeller av sabotasje eller sprengningsaksjoner har imidlertid blitt utført, etter alt å dømme av uavhengige enkeltpersoner og uformelle smågrupper.

Den første sabotasjeaksjonen av denne typen skjedde flere år før Alta-saken aktualiserte bruken av sabotasje i miljøkampen. I 1975 ble Troms kraftforsynings bru i Skibotn sprengt. Sprengningen ble trolig utført for å hindre eller forsinke kraftutbyggingen av Skibotnvassdraget. Denne utbyggingen hadde møtt sterk motstand fra samene som drev reindrift i området. De ville få store beiteområder og bygninger lagt under vann. Mistanken rettet seg derfor mot noen lokale samer. De ble også beskyldt for å stå bak telefontrusler mot ordføreren i kommunen, som støttet utbyggingsplanene. Saken ble aldri oppklart. En liknende uoppklart sak gjaldt sabotasjen mot Melkefoss Kraftverk i Pasvikdalen i 1976.

¹² Den følgende fremstillingen er basert på et upublisert og “ufullendt” artikkelmanus med arbeidstittelen “Miljøbevegelsens forhold til voldelige aksjonsformer”, skrevet i 1989–90. Artikkelen ble aldri fullført på grunn av nye arbeidsoppgaver. Enkelte detaljopplysninger har dermed ikke blitt så grundig sjekket som ønskelig. Det må derfor tas forbehold om mulige feil og mangler i fremstillingen. Studien dekker 1970- og 80-årene, men jeg har ikke gjort noen tilsvarende undersøkelse for utviklingen på 1990-tallet.

I oktober 1981 ble det avfyrt en sprengladning på Fossen bru i Tverrelvdalen.¹³ Aksjonen førte bare til ubetydelige skader på brua. Den mest nærliggende tolkningen var at hensikten med aksjonen var å hindre arbeidet med Alta-utbyggingen. Ledelsen av Folkeaksjonen mot Alta-utbyggingen mente imidlertid at sprengningen var en provokasjon utført av rabiante utbyggingstilhengere, og at hensikten ikke var å skade brua, men derimot å sverte Folkeaksjonens anseelse. I så fall var det en “svart flagg-operasjon”. Heller ikke denne hendelsen ble oppklart.

I mars 1982, like etter at Høyesterett hadde avvist å stoppe Alta-utbyggingen, utførte to sameaktivister en ny sprengningsaksjon mot ei anleggsbru.¹⁴ De to var ukyndige med sprengstoff, og den ene ble selv alvorlig skadet under sprengningen. Han hevdet senere at sprengningen var en demonstrasjon mot høyesterettsdommen, og at for ham sto denne brua som et symbol på storsamfunnets overgrep mot den samiske befolkningen.¹⁵ Under rettssaken hevdet de at hensikten ikke var å sprengre brua i luften – til det var sprengladningen for liten – men at aksjonen skulle være et signal til storsamfunnet om at en ikke måtte tøyne tålmodet til samene lenger. Det var et sentralt stridsspørsmål under rettssaken om aksjonen først og fremst var å se på som et sabotasjeforsøk der ødeleggelsen av brua var det sentrale, eller som en demonstrasjon og en symbolsk markering for å sette søkelyset på samenes situasjon (mer om Alta-saken nedenfor).

I jula 1984 ble det utført sabotasje mot flere transformatorstolper i Evenes og Skånland i Troms, noe som førte til at strømmen ble borte i et halvt døgn. Tre samiske brødre som hadde markert seg som radikale sameaktivister, ble tiltalt for aksjonen. De ble også mistenkt for å ha forbindelse med den såkalte “Achilles”-organisasjonen (se senere). Noen dager før saken skulle opp for retten i januar 1988, ble tiltalen mot de tre samiske brødrene trukket tilbake.

Alta-saken. Motstanden mot kraftutbyggingen av Altavassdraget i årene rundt 1980, der spørsmålet om samiske retter til de neddemmede områdene sto sentralt, ble gjennomført praktisk talt uten vold. Det ble imidlertid utført to mindre sprengnings-

¹³ Tidspunktet er noe uklart i mine presseklipp om hendelsen, ettersom referansen er mangelfull.

¹⁴ Hendelsene rundt sabotasjeaksjonen ble beskrevet av en av de to aksjonistene selv, John Reier Martinsen, i hans bok *Brua*, Tana: Jårgalæddi, 1983.

¹⁵ *Dagbladet* 28. mai 1982.

aksjoner mot bruer (omtalt ovenfor) og enkelte tilfeller av sabotasje mot anleggsutstyr. De materielle skadene var små. Bare én av brusprengningene ble oppklart. I det tilfellet var det som nevnt samiske aktivister som sto bak. Hvorvidt det var sameaktivister, naturvernere eller provokatører som utførte de andre småaksjonene, ble aldri klarlagt.

I forbindelse med denne kraftutbyggingssaken var det i Alta-området en svært spent situasjon mellom tilhengere og motstandere av utbygging. Hele 600 politifolk var i 1981 utkalt for å fjerne demonstrantene som ville hindre anleggsmaskinene.¹⁶ Demonstrantenes mislykkede forsøk på å blokkere byggingen av anleggsveien ved Stilla ble gjennomført med passiv motstand uten noen som helst bruk av vold.

Men blant demonstrantene var det i noen av miljøene intense diskusjoner om bruk av sabotasje og voldelig motstand. Ledelsen for Folkeaksjonen mot Alta-utbyggingen, som samlet både sameaktivister og naturvernere, hadde imidlertid hele tiden en klar ikke-voldelig linje, og gjorde uten tvil en betydelig innsats for å stagge de som ønsket å benytte voldelige aksjonsformer. Blant annet hadde det overfor Folkeaksjonen og Samebevegelsen blitt satt frem forslag om sabotasje som skulle lamme all telefonforbindelse i regjeringskvartalet, kutte strømmen til Østlandet, og liknende.¹⁷ Etter nederlaget i Høyesterett la Folkeaksjonen i januar 1982 ned virksomheten. Først og fremst skjedde dette fordi organisasjonen hadde utspilt sin rolle. Men ledelsen fryktet også at enkelte grupperinger ville – på tuftene av Folkeaksjonen – forsøke å føre kampen mot Alta-utbyggingen videre med mer ekstreme aksjonsformer.¹⁸

Samiske sabotasje grupper? I forbindelse med Alta-saken var det sterke spekulasjoner om det fantes samiske terrorgrupper som planla voldsaksjoner. Det synes helt klart at enkelte samiske aktivister var forberedt på å gripe til sabotasje og andre voldelige virkemidler i kampen mot storsamfunnets overgrep mot samene. En håndfull slike sabotasjeaksjoner har altså blitt gjennomført, og samer stod iallfall bak i noen av tilfellene. Det ble ikke utført aksjoner rettet mot mennesker. Heller ikke har

¹⁶ I tillegg til politiet ville også et lokalt "borgervern" gå til aksjon mot demonstrantene, uten at det kom så langt. En ufarlig "brevbombe" ble for øvrig sendt til en fremstående utbyggingstilhenger.

¹⁷ Enkelte innen Samebevegelsen fryktet "baskiske tilstander" og terrorisme dersom ikke politikerne tok en tenkepause når det gjaldt Alta-saken. *Dagbladet* 8. januar 1982.

¹⁸ Personlig intervju (oktober 1990) med Alfred Nilsen, leder for Folkeaksjonen mot Alta-utbyggingen.

det kommet frem bevis på at det har eksistert noen organisert samisk terror- eller sabotasjegruppe.

Derimot ble det kjent i forbindelse med Achilles-saken at personer fra Sinn Fein, den politiske delen av den Irske Republikanske Armé, IRA, hadde kommet med “tilbud” til sameaktivister og Alta-motstandere om å utføre sabotasjeaksjoner som kunne lamme det norske samfunnsmaskineriet. En ire som opplyste at han var medlem av Sinn Fein, tok kontakt med sameaktivister under den første sultestreiken mot Alta-utbyggingen i 1979. Under sultestreiken i januar og februar 1981 kom det nye initiativ fra to andre irer som også tilhørte Sinn Fein. Det var helt klart at disse tre personene visste om hverandre, og at initiativene var koordinerte. Representanter fra Sameaksjonens ledelse hadde i januar/februar 1981 et par møter med hver av de to Sinn Fein-representantene, hvor tilbudene om å gjennomføre aksjoner ble avvist. Under den siste sultestreiken ble aktivister i samebevegelsen ved to anledninger oppsøkt av to vesttyskere som ikke presenterte seg. De hevdet at de hadde den erfaringen og kunnskapen som skulle til for å lamme det norske samfunnsmaskineriet dersom samene ville samarbeide. Også utspillene fra vesttyskerne ble blankt avvist.¹⁹ Også baskere med tilknytning til ETA tilbød samarbeid, forteller en av de to samiske sabotørene mot brua i Alta, Nils Reier Martinsen, i sin bok:

Jaggu har vi mykje å lære! Midt på sytti-tallet besøkte baskerane eit sentralt strøk av Sameland for å opprette samarbeid med den radikale delen av samerørsla. Konkret var det opplæring i sprengningsaksjonar det var tale om. Dette blei ikkje noko av. Grunnen var ganske enkelt den at baskerane vart skremt over kor lauskjefta samarbeidspartnerane deira var. Dei kunne sitte på offentlege plassar og prate om planar og aksjonar. Både bakkemennene våre, Nils [Somby] og eg har våre svin på skogen i dette spørsmålet, før aksjonen mot brua. Vi var altfor naive.²⁰

Ifølge lederen for Sameaksjonen, kom det også tilbud fra personer ansatt i Statkraft og Oslo Lysverker om at de kunne bistå med å kutte strømforbindelsen til Østlandet, og sørge for at reserveforsyningen også falt ut, slik at det ville ta dager å få strømmettet opp igjen. Også dette forslaget ble avvist.²¹

¹⁹ *Dagbladet* 17. desember 1983, *Klassekampen* 17. desember 1983.

²⁰ Johan Reier Martinsen: *Brua*, Tana: Jårgalæddi, 1983, s. 73–74.

²¹ Personlig intervju med lederen for Sameaksjonen, redaktør Bjarne Store Jacobsen (22.10.1990).

Achilles-saken. Overvåkingspolitiet offentliggjorde i desember 1983 at det i august 1979 i en oppbevaringsboks på Oslo Østbanestasjon hadde blitt funnet dokumenter med detaljerte planer om å sprengte kraftstasjoner, rørledninger og linjemaster. Det var også fotografier av 11 norske kraftanlegg.²² Dokumentene kunne tyde på at det var drevet målrettet sabotasjetrening mot 35 norske kraftanlegg. Av disse var 19 nevnt ved navn, og var blant de største og mest sentrale i den norske kraftforsyningen. Det var også laget en oversikt over samkjøringen av all elektrisk kraft i Norge og med overføringslinjene til Sverige markert. Til og med en overføringslinje som ennå ikke var bygget i 1979, var inntegnet. Dette tydet på at den eller de som hadde utarbeidet disse dokumentene, hadde detaljkunnskap og tilgang til opplysninger som ikke var vanlig kjent.

I dokumentene blir det detaljert forklart hvordan sabotørene skal gå frem for å sprengte damanlegg,²³ turbiner, transformatorer og rørgater.²⁴ Dokumentene som ble funnet, inneholdt også en detaljert innholdsliste til en håndbok om sabotasje.²⁵

²² Dokumentene lå inne i en tysk avis. Blant dokumentene var det også et brev (på engelsk, men datert Frankfurt am Main januar 1979) stilet til en person med initialene "V.G.", som tydeligvis var norsk leder for Achilles. Brevet var undertegnet "W.S." på vegne av "seksjon H" i Achilles-organisasjonen. I brevet ble det understreket at toppledelsen i Achilles ikke var tilfreds med de forberedelsene til sabotasjeaksjoner som de norske kontaktene hadde stått for. Fotografiene over kraftanlegg var sendt i retur til Norge fordi "Senteret" var misfornøyd med kvaliteten. Nye bilder ble forlangt. I brevet ble også mottakeren bedt om å informere de andre gruppelederne for "fisketuren" i juli. Hva denne "fisketuren" gikk ut på, ble det ikke sagt noe om, men det var nærliggende å anta at det dreide seg om en aksjon.

²³ Det var bare i noen få sammenhenger at medieomtalen av Achilles-planene nevnte sprengning av dammer. Jeg har ikke hatt anledning til å gå gjennom selve Achilles-dokumentene, så det er uklart hvor fremtredende dette aspektet var i planene. Men så langt jeg forstår, var siktemålet med aksjonsplanene først og fremst sabotasje mot kraftforsyningen, dvs. å sette funksjoner ut av spill, ikke terrorisme gjennom å drukne folk med flodbølger.

²⁴ Hver sabotasjegruppe skulle ha fem mål: Gruppe 1 for Østlandet ("Hasle-planen"), gruppe 2 i Rogaland/ Hordaland ("Tyssedal-planen"), gruppe 3 i Sogn og Sunnmøre ("Årdal-planen"), gruppe 4 i Nord-Møre og Trøndelag ("Stjørdal-planen"), gruppe 5 i Helgeland ("Røssåga-planen") og gruppe 6 og 7 i Ofoten/Varanger ("operasjon Alta"). Fornavnene eller kodenavnene på fem av de utpekte landsdelslederne ble også nevnt: "James", "Friedrich", "Peter", "Henry" og "Willy". En noe mer forvirrende opplysning i brevet var en bemerkning om at "motstanden mot atomkraft burde bli bedre organisert i landet ditt". Atomkraft var en lite aktuell problemstilling for miljøvernere i Norge på denne tida, etter som alle planer om slike kraftverk var lagt til side.

²⁵ En liknende, men ikke identisk håndbok har senere kommet for dagen i Vest-Tyskland. "Handbuch für Selbsthilfe" er laget av vesttyske anarkister, og inneholder bl.a. veiledning for sabotasjeaksjoner mot transformatorstasjoner, rørgater og overføringslinjer. Også enkelte radikale miljøvernere og anarkister i Norge har hevdet at de kjenner til at slike håndbøker eksisterer. Overvåkingspolitiet begrunnet offentliggjørelsen av "Achilles"-dokumentene med at etterforskningen ikke hadde ført til resultater. En håpet at publikum kunne komme med informasjon som kunne føre saken videre.

Overvåkingspolitiet begrunnet offentliggjørelsen av “Achilles”-dokumentene med at etterforskningen ikke hadde ført til resultater. En håpet at publikum kunne komme med informasjon som kunne føre saken videre.

Teorier om Achilles. Politiet lyktes ikke i å oppklare Achilles-saken, og de mange spørsmålsteegnene ble stående. Det ble satt frem flere teorier om hvilken gruppe som sto bak Achilles, og hvilket formål aksjonsplanene eventuelt skulle tjene.

Den mest nærliggende forklaringen var at Achilles faktisk var hva dokumentene tydet på: At det var radikale grupper innen miljøbevegelsen som planla sabotasjeaksjoner i Norge med utenlandske og lokale samarbeidspartnere. Det var også kjent at den tyske terrorgruppen “Revolutionäre Zellen”, som har røtter i RAF (Rote Armee Fraktion, også kjent som “Baader-Meinhof”), har utført en serie aksjoner mot atomkraftverk, oljerørledninger, industri og militærbaser. Deres ideologi og modus operandi samsvarer påfallende med Achilles-planen.

I kjølvannet av offentliggjøringen kom det frem enkelte nye opplysninger som kunne styrke teorien om at det var en vesttysk terrororganisasjon som sto bak. Avisrapporter fortalte blant annet om tyske personer som hadde vært mistenkelig interesserte i å få opplysninger om konstruksjonene på kraftdemninger i Finnmark.

Sommeren 1979 kom en norsk løytnant ved et tilfelle over fire-fem tysktalende personer i en godt gjemt leir ved Solbergfoss kraftanlegg i Askim. Denne kraftstasjonen var med på Achilles-listen over anlegg som skulle saboteres. Dette ble slått stort opp i en del aviser.

Henvendelsen til enkelte sameaktivister under Alta-striden fra tyskere som tilbød seg å lamme kraftforsyningen på Østlandet, kunne også falle godt inn i dette mønstret. Det samme gjelder miljøaktivisten som like etter at Achilles-saken ble kjent, stod frem i bladet *Ikkevold* og hevdet at han var med i ei gruppe som hadde lagt planer om sabotasjeaksjoner mot kraftanlegg (se nedenfor). Men han benektet på det sterkeste at hans gruppe hadde noe med Achilles å gjøre.

En annen teori som ble satt frem av overvåkingspolitiet, var at det var en fremmed makt (les “Sovjetunionen”) som sto bak. Overvåkingssjef Jostein Erstad uttalte at materialet er alt for omfattende til å være samlet inn av miljøvernorganisasjoner. Det grundige etterretningsarbeidet som var gjort, måtte ha vært svært ressurskrevende, ble det hevdet. Andre påpekte at de målene som var blinket ut, hadde en del til felles med målene til de sovjetiske Spetsnaz-styrkene, som kunne bli satt inn i forkant av en

militær invasjon. Disse styrkene hadde til oppgave å lamme motstandsevnen i samfunnet gjennom å drepe militære og politiske ledere og utføre sabotasje mot blant annet kraft- og kommunikasjonsnett. I så fall kunne “miljøgruppen Achilles” tenkes å være en dekkorganisasjon, og de norske kontaktene ville dermed være sovjet-agenter, kanskje uten selv å vite det – ifølge denne teorien. En slik forklaring ble imidlertid regnet som lite sannsynlig, også av overvåkingspolitiet.

En tredje teori var at “Achilles-planene” var plantet – med andre ord en “svart flagg-operasjon”. Enkelte fremstående norske naturvernaktivister²⁶ hevdet at Achilles-planen var en provokasjon, og at det var grupper på den ytre høyresiden, ekstreme utbyggingstilhengere, eller overvåkingspolitiet selv som stod bak. Hensikten kunne i så fall være å diskreditere og kriminalisere miljøbevegelsen, og eventuelt å styrke overvåkingspolitiets posisjon i en periode da tjenesten var sterkt omstridt (i forbindelse med den såkalte “Listesaken”).

En annen provokasjonsteori som ble fremsatt, var at det kunne være enkeltpersoner som så sin yrkesmessige fremtid truet av den voksende motstanden mot kraftutbygging. Dersom det for eksempel var personer med kraftutbygging og kraftforsyning som sitt yrke, kunne det forklare at Achilles-dokumentene inneholdt så mange detaljopplysninger om den norske kraftforsyningen. Slike personer ville med moderat innsats kunne fabrikke “Achilles”-dokumenter med et vell av etterprøvbare faktaopplysninger – opplysninger som ville kunne fremstå som resultat av et møysommelig innsamlingsarbeid. Det er ikke aldeles utenkelig at det fantes personer innen kraftforsyningen som kunne ha både motiv og kapasitet til å utarbeide en slik provokasjon, selv om denne teorien kan virke noe søkt.

Tre måneder etter at Achilles-planene ble kjent, sto en norsk miljøaktivist frem med en artikkel i bladet *Ikkevold* og fortalte at han var med i en gruppe som hadde lagt planer om sabotasjeaksjoner.²⁷ Aksjonene skulle sette vitale kraftanlegg ut av spill. I *Ikkevold* fortalte han om to planlagte sabotasjeaksjoner som ble skrinlagt: Den ene gjaldt å sprengne en av kraftlinjene fra Vest- til Østlandet, noe som ville ført til at store deler av Sør-Norge ville blitt uten strøm. Den andre var en sprengningsaksjon

²⁶ Per Flatberg, tidligere generalsekretær i Norges Naturvernforbund, i *Arbeiderbladet* 17. desember 1983. Se også kronikken til Ulf Alstad og Per Flatberg i *Dagbladet* 11. februar 1984.

²⁷ Jørgen Johansen: “Dynamitt i ikkevoldskampen”, *Ikkevold* nr. 2, april 1984. I et intervju i samme nummer forteller han mer om planene og gruppen.

som ville gjort det umulig å stenge ei damluke og dermed hindre oppdemming av Innerdalen. Aktivisten omtalte gruppen han var med i som løst organisert, uten noen sentral ledelse. Medlemmene var et 20-talls personer over hele landet. Gruppen hadde den tekniske ekspertisen og tilgang til det utstyret som skulle til for å gjennomføre slike sabotasjeaksjoner, hevdet han.²⁸

Selv om denne gruppen ikke hadde noe med Achilles å gjøre, viser det i det minste at det fantes enkelte radikale miljøvernaktivister på denne tiden som syslet med tanker om å utføre denne typen sabotasjeaksjoner. Det store flertall innen miljøvern- og ikkevoldsbevegelsen tok imidlertid skarp avstand fra denne personen og hans sabotasjeplaner. Både blant miljøvernaktivister og i politiet er det også en utbredt oppfatning at hans “planer” bare var tankespinn og ikke kunne tas alvorlig.

I ettertid har lederen for Sameaksjonen hevdet at han konkret visste at Achilles-planene var utarbeidet og plantet av en liten gruppe “naive” miljøaktivister fra Sør-Troms. Det hele var imidlertid ment som et rent skremmeskudd, for å få myndighetene til å ta miljøbevegelsen mer alvorlig. Men de hadde aldri til hensikt å realisere planene, hevdet han.²⁹ Mot denne forklaringen kan det innvendes at materialet som kom for dagen i forbindelse med Achilles-planene var alt for omfattende og avanserte til å ha blitt samlet inn av slike amatører.

Det verserte altså en rekke mer eller mindre plausible teorier om og forklaringer på hvem som stod bak Achilles-dokumentene. Men ettersom politiet ikke fikk nye avgjørende opplysninger fra publikum som følge av at de offentliggjorde disse dokumentene, ble saken henlagt. Hele Achilles-saken har imidlertid mange underlige og dunkle sider. Siden en ikke vet hvem som egentlig stod bak, og hvor reelle disse planene var, blir hele saken svært vanskelig å tolke og vektlegge.

²⁸ Denne personen avviste at det var noen forbindelse mellom “Achilles” og den gruppen han selv tilhørte. Han tvilte på at Achilles virkelig eksisterte, og trodde at det var et påskudd for å ramme miljøvernbevegelsen. Noen av sabotasjeplanene mente han imidlertid var ekte, og at dette godt kunne vært planer som hans gruppe ville gjennomføre. Også hans gruppe hadde angivelig fotografier og kart over viktige norske kraftanlegg. Han kjente også til den sabotasjehåndboken som politiet hadde lagt frem i forbindelse med Achilles-saken, og bekreftet at den etter alt å dømme var ekte.

²⁹ Ifølge personlig intervju (22.10.1990) med lederen for Sameaksjonen under Alta-konflikten, redaktør Bjarne Store-Jacobsen. Han beskrev disse personene som “blomsterfolk”, naive naturvernere som ville bevare hver mus i dette landet, og ikke hadde noen forståelse for betydningen av å høste av naturens overskudd.

Denne historiske gjennomgangen har vist at det *har* eksistert militante miljøer i utkanten av både samebevegelsen og miljøbevegelsen som *har* syslet med mer eller mindre konkrete planer om sabotasje mot installasjoner og anlegg i tilknytning til kraftutbygging og kraftforsyning. Det *har* også blitt gjennomført flere mindre sabotasjeaksjoner, hovedsakelig mot bruere og utstyr, i enkelte tilfeller også mot kraftmaster. Utenlandske terrororganisasjoner *har* tilbudt norske aktivister ekspertise og bistand til å utføre slike aksjoner. Det er imidlertid verd å merke seg følgende:

- Ødeleggelse av *etablerte* dammer synes å ha vært et svært lite aktuelt sabotasjemål. Hovedfokus har alltid vært enten å forhindre eller vanskeliggjøre anleggsarbeid og neddemming, eller å ramme selve kraftforsyningen til sentrale strøk.
- Det har vært sterke motkrefter innen både miljøbevegelsen og samebevegelsen mot de som ville trekke i retning av vold og sabotasje. En rekke konkrete forslag og henvendelser ble kontant avvist av ledelsen i Alta-aksjonen og Sameaksjonen. Ikkevoldslinjen stod sterkt, selv i en så opphetet konflikt som Alta-saken.
- Interessen for sabotasje mot kraftanlegg innen enkelte deler av miljøbevegelsen svant gradvis hen etter at Alta-saken ble endelig avgjort. På 1990-tallet er det innen miljøbevegelsen først og fremst radikale dyrevernere som har grepet til sabotasje. Innenfor denne delen av miljøbevegelsen har tendensen i retning av vold vært økende, særlig internasjonalt, men også i Norge. Men aksjoner mot kraftforsyning og annen infrastruktur ligger utenfor deres interesseområde.

En vurdering av trusselen om sabotasje mot vannkraftanlegg og dammer: Mulige aktører og motiver

På bakgrunn av den foregående diskusjon om strategier bak terrorisme og sabotasje, og gjennomgangen av tidligere relevante hendelser vedrørende sabotasje mot vannkraftanlegg i Norge, skal vi nå rette blikket fremover og forsøke å svare på følgende spørsmål:

- Hvem kan potensielt tenkes å utføre sabotasje mot damanlegg og kraftforsyning i Norge?

- Hvilke målsetninger og motiver kan de eventuelt ha med slike aksjoner, og hva slags strategisk tenkning ligger bak?
- I hvilken grad har de eventuelt evne til å gjennomføre sprengning av store damkonstruksjoner eller utføre omfattende sabotasje mot kraftforsyning?

Gjennomgangen av tidligere hendelser viser at det er tjenlig å utvide perspektivet til et noe bredere spekter av aksjonsformer og mål enn bare sprengning av damkonstruksjoner. De typene aktører det er mest aktuelt å vurdere i denne sammenheng, er miljøaktivister, sameaktivister, internasjonale terrororganisasjoner (ev. kriminelle organisasjoner), fiendtlige stater og enkeltpersoner.

Miljøaktivister. Motstand mot vannkraftutbygging har vært en av de mest sentrale kampsakene i miljøbevegelsen i Norge. Engasjementet for dette temaet varierer imidlertid sterkt over tid, avhengig av hvilke konkrete prosjekter som er aktuelle. Alta-utbyggingen var spesiell, fordi den berørte både tradisjonelle naturverninteresser og samenes rettigheter som urbefolkning og diskriminert minoritet. Dermed ble det skapt et uvanlig bredt mobiliseringsgrunnlag, nye allianser, og ikke minst grobunn for sterke og til dels bitre følelser.

Sivil ulydighet har vært en vanlig aksjonsform i miljøkampen, og bare unntaksvis har sabotasje kommet opp som en aktuell metode. Men sabotasje ble høyaktualisert i en del kretser innen miljøbevegelsen i tiden rundt Alta-konflikten på begynnelsen av 1980-tallet. På 1990-tallet har hovedfokus for miljøbevegelsen beveget seg bort fra naturinngrep i forbindelse med vannkraftutbygging (bl.a. fordi det ikke har vært noen store og kontroversielle utbyggingsprosjekter på gang), og over mot en sterkere vektlegging på miljøforurensing og ikke minst utslipp av klimagasser. Ei sak som har stort konfliktpotensiale, og hvor sabotasje igjen kan bli aktuelt, gjelder den eventuelle byggingen av gasskraftverk. Dersom disse kontroversielle prosjektene skulle bli iverksatt, kan det fort komme til sabotasjehandlinger for å hindre utbyggingen, eventuelt senere også for å stanse produksjon og utslipp. Trusselen om klimaendringer impliserer så katastrofale konsekvenser globalt og regionalt at det for noen aktivistgrupper vil være lett å legitimere selv ganske voldsomme aksjonsformer.

Her ligger det også en viktig forskjell mellom vannkraftanlegg og gasskraftanlegg. Et gasskraftverk vil i hovedsak gjøre skade på miljøet fra produksjonsstart og så lenge det er i produksjon. Slik sett vil det over lang tid fortsette å fremstå som et aktuelt sabotasjemål. En sabotasjeaksjon som ødelegger (helst permanent) anleggets produksjonsevne, ville dermed i en del radikale miljøaktivisters øyne fremstå som et gode.

I forbindelse med vannkraftanlegg oppstår derimot miljøskaden først og fremst under byggeperioden og fyllingen av vannmagasinene. Når produksjonen starter opp, er skaden allerede uopprettelig skjedd, og videre produksjon påfører ikke miljøet ytterligere skader. Derimot ville en ødeleggende sprengning av en etablert dam utløse en voldsom flodbølge som kunne gjøre ny omfattende skade på både natur og mennesker. Fra et miljøsynspunkt fremstår derfor sprengning av slike etablerte dammer som en irrasjonell og uaktuell aksjonsform. Det ville være nesten umulig å legitimere en slik aksjon ut fra miljøverdier, eller på beslektet politisk grunnlag. Derimot har vi sett flere eksempler på at sabotasje mot turbiner, rørgater og overføringsnett i opphetede situasjoner ligger klart innenfor tankehorisonten, og for enkelte trolig også innenfor handlingshorisonten, til en del radikale miljøvernere. Likevel må det understrekes at ekstreme anti-teknologiske (“neo-luddittiske”)³⁰ og anti-moderne holdninger har hatt lite gjennomslag blant norske miljøvernere. Visjoner om å lamme det moderne samfunnsmaskineriet generelt gjennom sabotasje har på ingen måte vært fremtredende.

Sameaktivister. Det var flere tilfeller på 1970- og 80-tallet hvor sameaktivister var involvert i sabotasjeaksjoner mot kraftanlegg. Sameaktivister ble også kontaktet av utenlandske terrororganisasjoner som tilbød aksjonsbistand og ekspertise. Vannkraftutbygginger generelt, og Alta-utbyggingen spesielt, fremstod som symboler på det norske storsamfunnets overgrep mot den samiske urbefolkningen. Sabotasjeaksjoner mot slike meningsladede symboler hadde derfor et sterkt kommunikativt potensiale i en slik situasjon. Men i likhet med naturvernerne vil slike aksjoner for militante sameaktivister være mest rasjonelle i en utbyggingsfase. Når først dammen er fylt, er

³⁰ Luddittene er betegnelsen på de engelske arbeiderne som på begynnelsen av 1800-tallet raserte fabrikker med nye spinne- og vevemaskiner, som de fryktet ville ta fra dem arbeidet. Betegnelsen er senere brukt om radikale motstandere av moderne teknologi. Den såkalte “Una-bomberen” i USA, som gjennom en årrekke sendte brevbomber til en rekke forskningsinstitusjoner og bedrifter som representerte moderne teknologi, regnes som en neo-ludditt i ekstrem utgave.

skaden skjedd. Da ville det være direkte selvmotsigende å sprengte Alta-demningen for å forsvare Sameland, siden konsekvensen ville være enda større ødeleggelser på Sameland enn det selve dammen forårsaket.

For øvrig har samene oppnådd betydelige politiske gevinster i årene etter nederlaget i Alta-saken, blant annet gjennom opprettelsen av Sametinget. Den mer radikale tanken om samisk separatisme har liten støtte i den samiske befolkningen. Grupper som måtte luften mulighetene for å bruke sabotasje og terrorisme for å realisere slike målsetninger, ville trolig møte sterke negative sanksjoner internt blant samene.

Internasjonal terrorisme. En hovedtrend i internasjonal terrorisme det siste tiåret har vært en viss reduksjon i antall terroraksjoner, men også en klar tendens i retning av at et fåtall aksjoner har forårsaket et stort antall dødsopfre. Store bilbomber har i økende grad vært en foretrukket aksjonsform hos mange terrorgrupper. Selvmordsaksjoner – ofte med sprengstoff festet til kroppen eller som bilbomber – har også blitt brukt av en rekke grupper. Denne aksjonsformen har blitt utviklet til sitt mest ekstreme av Al-Qaida-nettverket og nådde sitt foreløpige spektakulære klimaks med flyene som styrtet inn World Trade Center og Pentagon 11. september 2001, med 3000 drepte. Med denne og andre aksjoner har al-Qaida vist en klar vilje til å forårsake massedød. På grunn av villigheten til å ofre sitt eget liv og ingen skrupler mot massedrap blir terroristene i stand til å ramme langt større og vanskeligere mål enn det ”vanlige” terrorister kan ha ambisjoner om å kunne ødelegge.

Både al-Qaida og enkelte andre grupper har gjort forsøk på å anskaffe og til dels også ta i bruk ikke-konvensjonelle våpen (dvs. kjemiske, bakteriologiske og kjernefysiske/radiologiske). Aum Shinrikyo-sekten i Japan forsøkte med vekslende hell å bruke bl.a. nervegass, botulisme og anthrax mot sivilbefolkningen, og hadde også et kjernevåpenprogram. Så langt har imidlertid bruk av disse såkalte masseødeleggelsesvåpnene vist seg å forårsake bare et fåtall døde. Mer konvensjonelle terrormetoder som sprengladninger og flykapringer – til dels brukt på ukonvensjonelle måter – har derimot vist seg å kunne være langt mer dødbringende. Terrorgrupper med en religiøs orientering har vært mer tilbøyelige til å forårsake massedød enn sekulære grupper, dels fordi noen av dem har ønsket å skape en apokalypse, mens andre har kunnet fremstille sine ofre som ”Guds fiender”. Likevel

finnes det også en rekke eksempler på at sekulære grupper har utført terroraksjoner som har forårsaket massedød.³¹ Men det viktige er at terrorister de siste årene har brutt noen barrierer både når det gjelder viljen til å drepe tusenvis av mennesker, og ved å ta i bruk kjemiske, biologiske og til dels kjernefysiske stridsmidler i terrorsammenheng. Tidligere selvpålagte begrensninger er overskredet. Tesen om at "terrorists want a lot of people watching and a lot of people listening, not a lot of people dead"³² har ikke lenger gyldighet for alle terrorister.

Spørsmålet er så om noen av disse internasjonale terrorgruppene kan tenke seg å forårsake dambrudd som et virkemiddel for å oppnå masseødeleggelse eller massedød. Her er naturlig nok vår kunnskap og innsikt begrenset, ettersom dette er grupper som hemmeligholder sine planer og interne diskusjoner. Og mye av det som har kommet ut av kunnskap, er gradert og vel bevoktet av etterretningsorganisasjoner. En mulig kilde til innsikt i terroristers operasjonelle tenkning og planlegging er de terrorhåndbøker og manualer som i lang tid har vært spredt innenfor og utenfor ulike ekstremistmiljøer, og til dels distribuert over Internett.³³ Mye av dette stoffet er imidlertid produsert av personer med militær bakgrunn og med ekstreme tilbøyeligheter, men som ikke nødvendigvis vil sette det ut i livet. Annerledes stiller det seg med de mange al-Qaida-håndbøkene som kom for dagen i forbindelse med erobringen av treningsleirene i Afghanistan i 2001/2002, og ved beslag hos arresterte aktivister. I disse lærebøkene finnes det flere tusen sider med detaljerte instruksjoner i alt fra geriljakrigføring til bruk av kjemiske våpen. Noe av dette stoffet er gjort tilgjengelig på nettet,³⁴ mens mange av de mest følsomme og potensielt farlige instruksjonene naturlig nok holdes gradert.

Jeg har spurt en av de få forskerne som har fått tilgang til det meste av disse beslaglagte al-Qaida-håndbøkene, Magnus Ranstorp ved University of St. Andrews,

³¹ Dette at massedrapsterrorister også kan være sekulære, er et hovedpoeng for Chris Quillen (2002): "A Historical Analysis of Mass Casualty Bombers", *Studies in Conflict and Terrorism* 25: 279–292.

³² Opprinnelig formulert av Brian Jenkins.

³³ Eksempler er *The Terrorist Handbook* og *The Anarchist Cookbook* (begge tilgjengelige på <http://come.to/anarchy>), *Poor Man's James Bond: Homemade Poisons, Explosives, Improvised Firearms* av Kurt Saxon, *Silent Death* av "Uncle Fester" m. fl.. Disse og liknende bøker kan også finnes og bestilles fra www.Amazon.com. Ved å søke etter en av titlene, får en listet opp flere.

³⁴ Et utdrag fra en al-Qaida-manual handler bl.a. om fremstilling av ricin og andre giftstoffer som kan brukes til drap. Se <http://www.thesmokinggun.com/archive/terrmanual1.shtml>

om sprengning av dammer er blant de terror- og sabotasjemetodene som finnes beskrevet i disse manualene. Ranstorp sier at sabotasje mot damanlegg så langt han kjenner til *ikke* er omtalt i disse manualene. Derimot har det i forbindelse med avhør av Al-Qaida-medlemmer kommet frem opplysninger om at de vurderte å sprengte dammer i USA. Det finnes ingen indikasjoner på at det ble vurdert å utføre tilsvarende aksjoner mot dammer i Europa.

I januar 2002 fant amerikanske styrker på et Al-Qaida-kontor i Afghanistan en PC som inneholdt modeller av en dam, utviklet med arkitekt- og ingeniørprogramvare, som gjorde det mulig å simulere dambrudd. Det er også funnet klare indikasjoner på at al-Qaida samlet informasjon som kunne gjøre det mulig å overta kontrollen over styringssystemer for dammer, strømforsyning og annen kritisk infrastruktur.³⁵

Et par uker etter 11. september utarbeidet en ekspertgruppe i CIA etter forespørsel fra president Bush en liste over de mest sannsynlige terrormål i USA basert på det som er kjent om handlingsmønstrene og ideologien til Al-Qaida og andre relevante internasjonale terrorgrupper.³⁶ Av ni rangerte kategorier var ”Political centers – Washington, DC., or federal offices anywhere” satt opp som de mest utsatte mål, mens ”Infrastructure facilities – airports, roads, harbors, railroads, *dams*, tunnels, bridges” var rangert som den nest mest utsatte kategorien mål. Det er altså grunn til å merke seg at dammer er nevnt spesifikt så høyt opp på listen, riktig nok sammen med en rekke andre infrastruktur mål. Lenger nedover på listen følger økonomiske systemer, energi-infrastruktur, militære mål, global telekommunikasjon, utdanningssentra, kulturelle sentra og monumenter og andre symboler for nasjonal identitet.

Maoistiske geriljagrupper i flere land har også sett seg ut kraftanlegg som aksjonsmål. Det gjelder ikke minst Maoistgeriljaen i Nepal.³⁷ Her har Statkraft og Tibetmisjonen vært sterkt involvert i finansiering, bygging og drift av en rekke kraftverk, og har også gjennom 20 år sørget for utdanning av et stort antall nepalesiske

³⁵ Dette er beskrevet inngående i en artikkel av Barton Gellmann: ”Cyber-Attacks by Al Qaeda Feared”, *Washington Post* 27 June, 2002, page A01.

³⁶ Den topphemmelige rapporten fra ”The Red Cell” er omtalt i Bob Woodwards bok *Bush at War* (New York: Simon & Schuster, 2002), s. 132–133.

³⁷ Omtalen av Nepal bygger i hovedsak på samtaler med NUPI-forsker Harald Olav Skar, som inntil nylig var sjef for det største kraftverket i Nepal, og som i den forbindelse måtte ha mye direkte kontakt med Maoistgeriljaen.

elektrisitets- og damingeniører ved NTH (NTNU). Maoistgeriljaen kontrollerer nå halvparten av landet, deriblant flere av de områdene hvor de ”norske” kraftverkene befinner seg. I sin kamp mot det autokratiske kongeregimet, som styrer gjennom militæret, forsøker geriljaen å ødelegge all statlig infrastruktur – deriblant kraftforsyningen. Tjue prosent av kraftverkene i Nepal drives av amerikanske og norske kraftselskaper, som henter en viss fortjeneste ut av landet. De høye strømprisene nepalesiere må betale, forklarer maoistene med at dette skyldes utenlandsk utbytting fra kraftselskapenes side. Dermed kan også disse utenlandske kraftselskapene bli definert som en fiende. Det samme gjelder NORAD og Norge, som i geriljaens øyne delfinansierer et konge- og militærstyrt land.

Det har vært en lang rekke sabotasjeaksjoner mot kraftverk og infrastruktur i Nepal. Blant annet ble et norskfinansiert og norsk-drevet kraftverk i Ghimruk i juli 2001 utsatt for sabotasje av Maoistgeriljaen. De hadde tydeligvis svært inngående kunnskaper om hvordan anlegget var konstruert, og greide gjennom bl.a. sprengning av utløpet og noen damluker å lede vannet inn i kontrollrommet, som skulle være hermetisk tett. Dette, sammen med den problematiske sikkerhetssituasjonen i området, medførte at kontrollrommet ble stående fylt med vann i et par måneder, og elektronikken ble ødelagt. Aksjonen var svært presist gjennomført og hadde tydeligvis som mål å stanse elektrisitetsproduksjonen, men *ikke* å forårsake et dambrudd med en flombølge. Aksjonistene hadde ganske sikkert kapasitet til å forårsake dambrudd om de hadde ønsket. Men maoistgeriljaen opererer tydeligvis under selvpålagte begrensninger som gjør at de velger bort den typen aksjoner – trolig fordi de har en målsetning om å vinne befolkningen over på sin side, eller iallfall ikke støte folket fra seg i alt for sterk grad.

Den profesjonelle gjennomføringen av aksjonen kan tyde på at noen av de som deltok, i sin tid også hadde vært med på å bygge dette eller tilsvarende anlegg. Det er da også rimelig å anta at noen av geriljamedlemmene har fått sin ingeniørutdanning ved NTH i Norge.

Generelt er Norge et av de vestlige land som er minst utsatt for terrorisme – både når det gjelder hjemmedyrket terrorisme og internasjonal terrorisme.³⁸ Selv om Bin

³⁸ Dette diskuteres og forklares i bl.a. Bjørge & Heradstveit, *Politisk vold og terrorisme i Norge*. NUPI Arbeidsnotat nr 5, 1988; Jan Oskar Engene: *Europeisk terrorisme*. Oslo: Tano, 1994.

Laden i sine fatwaer stadig har utvidet hvilke land han anser som fiender og legitime mål for terror, er Norge ikke på den hierarkiske listen over de land – USA, Israel og deres allierte – som trues med aksjoner.

Sett fra et utenlandsk perspektiv, fremstår norske kraftanlegg i Norge som å være av perifer interesse i forhold til hete konfliktområder i internasjonal politikk. Selv om en sprengning av en stor dam med påfølgende katastrofale konsekvenser for liv og bebyggelse eller lammelse av kraftforsyningen utvilsomt ville vekke stor oppmerksomhet i media, er det vanskelig å finne noen innlysende kobling mellom et slikt aksjonsmål og internasjonale konflikttemaer. Når det gjelder olje og gass, har det derimot alltid vært nære forbindelser til storpolitikk, med mange klare koblinger til flere internasjonale konflikter, for eksempel i Persiabukta og Kaukasus. En eventuell sabotasje- eller terroraksjon mot en norsk olje- eller gassinstallasjon vil derfor ha et langt større kommunikasjonspotensial for internasjonale terrorister enn en tilsvarende aksjon mot et damanlegg. Heller ikke som ledd i krisemaksimerings- eller utpressingsstrategier overfor norske myndigheter fremstår sprengning av damanlegg som noen særlig velegnet aksjonsform for terrorister – først og fremst fordi det finnes en rekke alternative aksjonsmål hvor man kan oppnå vel så store effekter med langt enklere midler. Det å sprengne en stor demning vil ofte kreve både betydelige mengder sprengstoff og teknisk ekspertise om konstruksjonen. Når det så i tillegg er vanskelig å finne noen innlysende og meningsfulle koblinger mellom norske damanlegg og deres politiske sak, blir disse dammene temmelig uinteressante for de aller fleste internasjonale terrorister.

Men det finnes noen unntak. Vi har vært inne på at utenlandske terrorister med tilknytning til IRA, ETA og tyske venstreekstreme grupper i årene rundt 1980 og Alta-saken etter alt å dømme kontaktet sameaktivister og miljøaktivister i Norge, og tilbød sin ekspertise og hjelp med sabotasjeaksjoner mot overføringsnett. Dette må dels sees som et forsøk på å koble seg til en norsk (/samisk) konflikt for på den måten å fiske i opprørt vann. Dels kan det også ses som et forsøk på alliansebygging rundt noen mer overordnede saker og konfliktområder som stod på den internasjonale dagsorden (etniske minoriteters nasjonale frigjøringskamp mot undertrykking, motstand mot kjernekraft, etc.). Det er verd å merke seg at disse utenlandske ekstremistorganisasjonene ikke syntes å ha noe selvstendig motiv for å aksjonere mot norske kraftanlegg. Det var koblingen av deres sak opp mot de sterke politiske

strømningene rundt Alta-saken i Norge som var interessant for dem. Det er også viktig å merke seg at lederne i Sameaksjonen fant dette frieriet ytterst beklemmende, og viste beilerne en kald skulder. De ønsket ikke å la seg og sin sak bli utnyttet av utenlandske terrororganisasjoner.

Et annet tenkelig scenario kan knyttes til den maoistiske geriljaen i Nepal og kanskje tilsvarende grupper enkelte andre steder. Statkraft International (nå SN-Power) har i senere tid slått seg sammen med Nordfond (NORADs fond for industriinvesteringer) med sikte på å kjøpe opp og drive kraftverk i utviklingsland. Det er allerede bygd kraftverk i Laos og Nepal, og det planlegges også oppkjøp i bl.a. Peru og India. Dette er land hvor det tradisjonelt har vært lokale motstandsgrupper mot regimet i form av gerilja- og/eller terrorgrupper med nasjonalistisk, maoistisk eller annen revolusjonær orientering. Disse opprørsgruppene betrakter gjerne utenlandske kraftselskaper som utbyttere som trekker profitt og/eller naturressurser ut av landet. Vi har sett at dette har ført til sabotasjeaksjoner mot norskeide kraftverk i Nepal. I Maoistgeriljaens øyne fremstår det norske kraftverk-engasjementet som en direkte støtte til det autokratiske kongedømmet i Nepal, som styrer ved hjelp av de militære.

Det er mulig å tenke seg at Maoistgeriljaen i Nepal kunne gjennomføre begrensede markeringsaksjoner mot kraftverk i Norge for å protestere mot norsk støtte til det lokale regimet og økonomisk utbytting av Nepal. Geriljaen opererer imidlertid under så sterke selvpålagte begrensninger at det å forårsake dambrudd ikke er en sannsynlig aksjonsform.

Krigssituasjoner og fiendtlige stater. De tre mest kjente historiske eksemplene på at store damanlegg har blitt sprengt, skjedde alle i forbindelse med krigssituasjoner. Dette gjaldt demninger i tyske Ruhr under 2. verdenskrig, i Den Gule Flod under den kinesisk-japanske krigen i 1938, og senest under borgerkrigen i det tidligere Jugoslavia i 1993. I de to første tilfellene ble effekten av flodbølgene utnyttet primært for å ødelegge krigsindustri og fiendtlige tropper – men påførte samtidig sivilbefolkningen massedød og enorme ødeleggelser.³⁹

³⁹ Under den kinesisk-japanske krigen i 1937–45 sprengte kinesiske styrker i 1938 en stor dam i Den Gule Flod for å stanse en japansk fremrykking. Flere tusen japanske soldater omkom, men samtidig druknet også flere hundre tusen sivile kinesere, mens millioner ble hjemløse. I antall drepte er

Hendelsen i Kroatia er av spesiell interesse fordi den ligger nære i tid og avstand. Peruca-dammen er en 450 meter lang og 65 meter høy steinfullingsdam som ligger på grensen mellom Kroatia og Bosnia-Hercegovina i et område som var på skiftende hender under borgerkrigen i det tidligere Jugoslavia. Serbiske styrker kontrollerte dammen mellom september 1991 og juli 1992, og plasserte i denne perioden mellom 20 og 30 tonn TNT på fire–fem steder i et galleri (dvs. en tunnel) som gikk langs bunnen av kjernen av demningen. Disse eksplosivene ble ikke fjernet i den perioden UNPROFOR kontrollerte dammen fra juli -92 frem til 27. januar 1993, og var dermed fortsatt på plass da serbiske tsjetnik-styrker fordrev FN-soldatene fra dammen. På morgenen 28. januar, kort tid før dammen ble gjenokkupert av kroatisk styrker, utløste tsjetnik-soldatene de forhåndsplasserte sprengladningene. Dette påførte demningen store skader, men ikke fullstendig kollaps og dambrudd. Eksplosjonene førte til to kratre på hver ende av dammen, og en sammensynkning på midten. Dersom vannstanden hadde vært høyere, ville imidlertid dambrudd vært et svært sannsynlig resultat. 20 000 mennesker bodde nedstrøms for dammen, og 3000 av de mest utsatte ble evakuert.⁴⁰

I moderne krigføring finnes det imidlertid andre våpen som er vel så effektive som flodbølger til både å ødelegge industri og forårsake massedød. Men det moderne samfunnets totale avhengighet av elektrisitet og kommunikasjoner gjør at kraftforsyning, datanett og telenett fremstår som svært sentrale mål for sabotasje og bombing. Spesielt i opptrappings- og mobiliseringsfasen til en krig eller invasjon ville det kunne ha stor strategisk betydning å sette kraftforsyning og telekommunikasjon ut av spill. Selv om det å sprengte et stort damanlegg kan føre til stans i ett kraftverk, vil effekten på den samlede kraftforsyningen i Norge bli svært begrenset. En måtte sprengte et stort antall dammer før det fikk noen særlig virkning i så henseende. Kraftforsyningen er langt mer sårbar overfor målrettede anslag mot styringssystemer og viktige knute-

dette trolig den mest ødeleggende enkelthandling i menneskehetens krigshistorie – Hiroshima og Nagasaki medregnet (jf. Westing, 1990, s. 6). Se også note 4 om damsprenningen i Tyskland.

⁴⁰ Beskrivelsen er basert på E. Toblaa, R. Dahl & B. Kjærnsli: "Report from inspection and meetings regarding Peruca Dam in Croatia", *NVE Report* No. 01-93, og R. Petrov: Investigation works begin at Peruca Dam, Croatia", *Water Power and Dam Construction* (April 1993), pp. 15--23.

punkter i selve overføringsnettet.⁴¹ Det samme gjelder i høy grad også telenettet, som vil kunne rammes i betydelig grad med relativt enkle anslag med sabotasje eller bombing mot noen sentrale installasjoner og knutepunkt. En ny generasjon “våpen” produserer elektromagnetiske pulser som med stor effektivitet kan sette telekommunikasjoner og andre elektroniske systemer ut av spill. I konteksten av det moderne informasjonssamfunnet fremstår sprengning av damanlegg som en forgangen form for krigføring, nærmest på linje med kavaleri til hest. Moderne former for sabotasje kan oppnå store effekter med noen linjer destruktiv programkode eller en binders som kortslutter noen sentrale elektroniske komponenter.⁴²

Enkeltpersoner. Den mest uberegnelige faktor i forbindelse med sabotasje og terrorisme er den mer eller mindre forrykte enkeltperson som ikke følger vanlige former for rasjonalitet i sin handlemåte. En kan aldri utelukke at en mentalt forstyrret person tar ut sin bitterhet og hevn mot samfunnet ved å begå en ekstrem handling.⁴³ Et mulig eksempel kunne være en ansatt i et kraft- eller teleselskap eller en offentlig etat som får sparken på grunn av uakseptabel oppførsel eller andre forsømmelser i tjenesten, kanskje fordi vedkommende hadde personlighetsforstyrrelser. Dersom vedkommende bruker sin kunnskap til å utføre sabotasje, kan virkningen bli svært ødeleggende. Slike situasjoner kan en aldri gardere seg helt mot. Sikkerhetstiltak er ofte bortimot nytteløse overfor personer som kjenner disse systemene og vet hvordan de skal håndteres, eller som har fri adgang til viktige deler av anlegget.⁴⁴

⁴¹ Bergström (1990, s. 42–43) beskriver hvordan overoppheting av en “switching device” i en “switch-yard” i Hamra i Sverige 27. desember 1983 gjennom en dominoeffekt førte til at hele elektrisitetsnettet brøt sammen, slik at det meste av Sverige var strømløst i to–sju timer.

⁴² Jf. Barton Gellmann: “Cyber-Attacks by Al Qaeda Feared”, *Washington Post* 27 June, 2002, page A01. Artikkelen gir en rekke eksempler på hvordan Al-Qaida forsøker å skaffe seg tilgang til internett-baserte styringssystemer for kritisk infrastruktur som damluker, strømdistribusjon, vannforsyning og liknende.

⁴³ Sprengning av et stort damanlegg er imidlertid en så kapasitetskreven aksjon når det gjelder mengde og plassering av sprengstoff, at de færreste enkeltpersoner vil evne å få hull på demningen – med mindre de har spesiell kompetanse.

⁴⁴ Et eksempel er beskrevet i Barton Gellmann: “Cyber-Attacks by Al Qaeda Feared”, *Washington Post* 27 June, 2002, s. A01. En tidligere ansatt i et australsk vannbehandlingsfirma hadde omgjort sin privatbil til en mobil kommandosentral for byens kloakksystem, og sørget for nærmere 50 utslipp av kloakk i byens parker og nabolag. Hensikten var å skaffe seg konsulentoppdrag for å løse det problemet han selv hadde skapt.

En annen variant er utpressing ut fra (primært) økonomiske eller rent kriminelle motiver. Slike motiver er imidlertid ofte kamuflert bak en mer politisk eller ideologisk retorikk. En hovedtrend i internasjonal terrorisme er dessuten at grensene mellom politisk aktivisme og organisert kriminalitet er blitt svært flytende. Denne typen trusler rammer gjerne virksomheter hvor store økonomiske verdier er involvert, og som er sårbare overfor ikke bare realiseringen av truslene, men også det at selve trusselen blir kjent. Et eksempel på dette er cruise-næringen. En skulle kanskje tro at slik utpressing er mer effektiv jo mer drastiske konsekvenser det kan trues med (f.eks. å drukne hele befolkningssentra med en flodbølge). Imidlertid er det som regel slik at jo mer ekstreme konsekvensene blir, dess mindre reell er trusselen, både når det gjelder utpresserens vilje og evne til å sette trusselen ut i livet. Mindre drastiske trusler, f.eks. om å sabotere strømtilførselen til en by eller lammelse av datanett, har generelt en langt større troverdighet, og innebærer dermed større reell risiko for å bli iverksatt.

Konklusjoner

Sprengning av store damanlegg med en påfølgende flodbølge er en utpreget trussel av typen “store konsekvenser, men lav sannsynlighet”. I dette tilfellet synes sannsynligheten å være svært liten. Såvidt kjent finnes det ingen eksempler på at slike aksjoner har blitt utført i fredstid noe sted i verden. For Norges del finnes det ingen identifiserbare grupper som synes å ha (eller ha hatt) noe motiv for å utføre denne typen sabotasje/terroraksjoner. Selv om denne typen aksjon kunne ha et klart potensiale både som krisemaksimering og utpressing, er kommunikasjonspotensialet svært begrenset.

Når det gjelder internasjonal terrorisme, har utviklingen de siste årene riktig nok gått i retning av at flere grupper forsøker å iverksette masseødeleggelse og massedød. Enkelte grupper har også prøvd å skaffe seg og til dels forsøkt å ta i bruk kjemiske og biologiske, og vist interesse for atomvåpen. For de internasjonale terrorgruppene som er villige til å iverksette massedrap for å fremme sin sak (f.eks. enkelte islamistiske grupper og nettverk som al-Qaida), er det vanskelig å finne noen meningsfulle koblinger til norsk vannkraft. Det er indikasjoner på at al-Qaida har vist interesse for å sprengte dammer i USA, men ikke i Europa. Og Norge står langt ned på Al-Qaidas

hierarki over fiender. Når det gjelder utenlandske grupper med mer begrensede agendaer, har vi nevnt Maoistgeriljaen i Nepal, som har utført meget effektive sabotasjeaksjoner mot bl.a. et norskeid kraftverk i Nepal. Denne gruppen har demonstrert høy kompetanse og interesse for å sabotere kraftverk og kraftforsyning, men har klare selvpålagte begrensninger mot å forårsake masseødeleggelse og massedød. Det er for øvrig typisk for venstreekstreme terrorister. Det er ikke helt utenkelig at Maoistgeriljaen i Nepal kunne gjennomføre begrensede markeringsaksjoner mot kraftverk i Norge for å protestere mot norsk støtte til det lokale regimet og økonomisk utbytting av Nepal. Men det å forårsake dambrudd er ikke en sannsynlig aksjonsform.

De aktivistene i Norge som tradisjonelt har vært opptatt av vannkraftutbygging – hovedsakelig miljøbevegelsen og samebevegelsen – har sterke ideologiske og politiske sperrer mot å bruke så drastiske virkemidler som å sprengte store damanlegg, med de konsekvensene det medfører. Her må en imidlertid skille mellom damanlegg under oppføring, og etablerte dammer. Et kontroversielt damanlegg vil kunne være langt mer utsatt for sabotasje i selve byggefasen, når det fortsatt er mulig å hindre naturødeleggelser. Derimot vil sprengning av en full dam bare forårsake ytterligere dramatiske ødeleggelser på befolkning og naturmiljø i en lang strekning nedenfor dammen – i tillegg til det selve neddemmingen medfører. Slike aksjoner synes derfor å være helt uaktuelle for de typene aktivister som har en politisk interesse knyttet til vannkraftutbygging.

Derimot har sabotasje mot kraftproduksjonsanlegg og overføringsnett vært diskutert og trolig også planlagt av enkelte grupper ytterliggående miljøaktivister. Under den kalde krigen inngikk trolig slike sabotasjeaksjoner i Sovjetunionens militære invasjonsplaner. Men etter kommunismens fall er det vanskelig å se at dette igjen skal bli en aktuell problemstilling – iallfall i overskuelig fremtid.

Det norske samfunnet har begrensede ressurser til sikkerhetstiltak i forbindelse med kraftanlegg og kraftforsyning. Den analysen som er gitt her, peker i retning av å legge mindre vekt på trusselen om sprengning av etablerte og fulle dammer, men legge større vekt på sikring mot sabotasje mot overføringsnett. I forbindelse med eventuelle nye kontroversielle kraftutbyggingsprosjekter kan det imidlertid være behov for å sette inn betydelige sikringstiltak under selve byggeperioden, og eventuelt under fyllingen av dammen. Sprengning av etablerte dammer kan imidlertid aldri *helt*

utelukkes. Men de sikringstiltakene som måtte til for å reelt redusere denne muligheten, måtte være så omfattende at ressursene vil være mye bedre anvendt hvis de heller brukes til sikring mot langt mer sannsynlige trusler.